

آشنایی با دانشوران / آیه الله العظمی حاج میرزا محمد حسن آشتیانی

پدیدآورنده (ها) : باقری بیدهندی، ناصر

علوم قرآن و حدیث :: نشریه مشکوة :: پاییز ۱۳۷۳ - شماره ۴۴ (ISC)

صفحات : از ۱۰۰ تا ۱۰۷

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/52808>

دانلود شده توسط : محمد باقری صدر

تاریخ دانلود : ۱۴۰۱/۱۰/۲۶

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

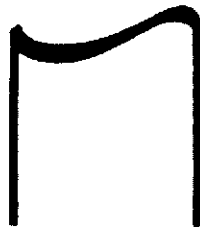
مقالات مرتبط

- بازنگری آرای حامد الگار درباره روحانیان شیعه (نقد و بررسی کتاب نقش روحانیت پیشرو در جنبش مشروطیت ایران)
- یکصد خاندان حکومتگر ایران: خاندان آشتیانی
- سیاست استعماری انگلستان در ایران عصر ناصری و راهبرد میرزای شیرازی در نهضت تحریم تنباکو
- جایگاه کشف و شهود در منظومه معرفت دینی و معیار واقع‌نمایی آن از منظر عرفای اسلام
- نگاهی به آثار بانو مجتهد زهره صفاتی
- تفاوت دیدگاه‌های شیخ فضل‌الله نوری و آخوند خراسانی در برخورد با مشروطه
- تاملی بر افکار و زندگی سیاسی-اجتماعی شیخ محمود حلبی در عصر پهلوی
- متافیزیک وجود در مقدمه شرح قیصری بر فصوص الحکم
- جایگاه حکم ولایی در تشریح اسلامی
- بازخوانی امر به معروف و نهی از منکر به مثابه قدرت نرم در فرهنگ اسلامی
- اصول اندیشه سیاسی آقانجفی و نقش وی در جنبش مشروطیت
- منبع‌شناسی توصیفی تاریخ سلجوقیان آناتولی

عناوین مشابه

- مصاحبه با حضرت آیه الله حاج سید محمد حسن مرتضوی لنگرودی
- آشنایی با دانشوران / گذری بر زندگانی آیت الله العظمی حاج ملا علی کنی
- نجوم امت (حضرت آیت الله العظمی حاج میرزا سید محمد حسن شیرازی)
- آشنایی با دانشوران / شرح حال آیت الله العظمی سید هبة الدین حسینی شهرستانی
- آشنایی با کتابخانه آیه الله العظمی مرعشی نجفی
- معرفی و نقد آثار: آشنایی با کتاب اصول الفقه، آیه الله العظمی اراکی
- نجوم امت (۱۳): مرحوم آیه الله حاج میرزا محمد قمی معروف به ارباب «رضوان الله علیه»
- گفت و گو با استاد آیه الله سید میرزا حسن صالحی
- سرگذشت آیه الله حاج شیخ محمد حسین احمدی گلپایگانی
- الشیخ علی الشرقی وقصیدته المفقودة فی رثاء آیه الله العظمی الشیخ الآخوند محمد کاظم الخراسانی(قده)

ناصر باقری بیدهندی
حوزه علمیه قم

آشنایی با امامان شیعه

آیه الله العظمی حاج میرزا محمد حسن آشتیانی

حضرت حجة الاسلام والمسلمین، شیخ الفقهاء و المجتهدین، عالم ربانی و فقیه صمدانی
آیه الله میرزا حسن آشتیانی از علمای بزرگ شیعه (سر سلسله بیت رفیع) آشتیانی است.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

ولادت و تحصیل

در حدود سال ۱۲۴۸ هـ ق در آشتیان چشم به هستی گشود و در همین شهر به فراگیری خواندن و نوشتن پرداخت. سیزده ساله بود که به بروجرد سفر کرد و چهار سال در آن جا ماند و ادبیات را فرا گرفت و مدت یک سال و نیم از محضر درس مرحوم سید شفیع جابلقی (متوفی ۱۲۸۰) استفاده کرد پس از آن رهسپار نجف اشرف شد و در آن جا از محضر درس اساتید حوزه نجف خصوصاً شیخ اعظم مرتضی انصاری بهره‌ها برد. چون سنش کم بود پشت پرده می‌نشست تا آن که در یکی از روزها بر اثر اظهار نظری که در درس می‌کند شیخ به استعداد فوق العاده او پی می‌برد و وی را به حضور فرا می‌خواند و او در درس شیخ از کسانی شد که «تثنی الیهم الخناصر» و به خاطر حسن تعبیر و لطف تقریری که داشت درس استاد را برای دیگران تقریر می‌کرد و به لسان الشیخ، شهرت یافت و تقریرات استاد را می‌نوشت.

آیه الله العظمی حاج میرزا محمد حسن آشتیانی

بازگشت به ایران

در سال ۱۲۸۲ یکسال بعد از وفات شیخ انصاری مرحوم آشتیانی در حالی که به مرحله رفیعۀ اجتهاد نایل آمده بود به ایران بازگشت و ساکن تهران شد و برای اولین بار افکار و اندیشه‌ها و تحقیقات نوین شیخ انصاری خاصه در علم اصول را در تهران نشر داد و به همین جهت طلاب متعدد از اطراف و اکناف به تهران روی آوردند و در درس او شرکت جستند و از یافته‌های او استفاده کردند.

سفر حج

آشتیانی در سال ۱۳۱۱ به قصد حج به حجاز سفر کرد و در بازگشت به زیارت عتبات عالیات رفت و هنگامی که به سامرا رسید با استقبال مرحوم میرزای شیرازی و علمای بزرگ حوزه مواجه شد وی در این سفر میهمان مرحوم میرزای شیرازی بود و این تجلیل دو جهت داشت یکی شخصیت خود ایشان و دیگر به لحاظ ضرورت تقویت اسلام و روحانیت چرا که هنوز ناصرالدین شاه در قید حیات بود.

نقش ایشان در النغای امتیاز رژی تحقیقات کامپویر علوم اسلامی

در ماه رجب سال ۱۳۰۷ هـ ق هنگامی که ناصرالدین شاه امتیاز انحصار توتون و تنباکو (رژی) را به یک شرکت انگلیسی داد، میرزا حسن شیرازی (م ۱۳۱۲) استعمال توتون و تنباکو را در ربیع‌الثانی ۱۳۰۹ هـ ق / نوامبر ۱۸۹۱ م تحریم کرد و میرزا حسن آشتیانی و علمای دیگر هم به مخالفت برخاستند و پس از آن که گفتگوهای مرحوم آشتیانی با شاه و صدراعظم راجع به پیامدهای ناشی از اعطای این امتیاز بی نتیجه ماند مبارزه ادامه یافت و اوج گرفت. شاه طی نامه‌ای خشونت آمیز از آشتیانی خواست که در جهت لغو حکم تحریم میرزای شیرازی اقدام کند، لکن میرزای آشتیانی در پاسخی که برای شاه فرستاد حمایت خود را از حکم انقلابی میرزای شیرازی اعلام کرد ناصرالدین شاه ابتدا از درِ ملایمت درآمد اما دیری نپایید که کار دیگر بار به خشونت گرایید و از آشتیانی خواست که یا از تهران خارج شود و یا علناً قلیان بکشد و ایشان خارج شدن از تهران را برگزید. به مجرد اطلاع یافتن علمای تهران از این تصمیم همه عازم به خروج از تهران شدند. مردم غیور تهران پس از

اطلاع از این تصمیم شورش کردند و به کاخ سلطنتی یورش بردند و ۳۰ کشته و زخمی دادند و با استقامت خود از خروج بزرگترین عالم شهر جلوگیری کردند. ناصرالدین شاه که اتفاق علما و پشتیبانی قاطع مردم را دید ناچار امتیاز را لغو کرد.^۱

تألیفات

عن علی علیه السلام: عقول الفضلاء اطراف اقلامهم. خرد دانشمندان در پیرامون نوشته‌های آنان است.

یعنی از نوشته‌ها و تألیفات افراد می‌توان به میزان عقل و اندیشه آنان پی برد و مرحوم آشتیانی در فقه و اصول از اعظم علمای شیعه محسوب است و آثار او گواه بر این معنی است.

۱- بحر الفوائد، حاشیه‌ای است بر رسائل شیخ مرتضی انصاری. (الذریعة ج ۲/۴۴).

۲- رساله فی الاجزاء، طهران ۱۳۱۸ق، سنگی، رقمی ۱۵۹ص.

۳- رساله فی قاعدة نفی العسر و الحرج، چاپ تهران، ۱۳۱۴.

۴- رساله فی حکم اوانی الذهب و الفضة، چاپ تهران، ۱۳۱۳ (همراه ازاحة الشكوك).

۵- ازاحة الشكوك فی حکم اللباس المشكوك، تهران، ۱۳۱۳ق سنگی، رقمی ۱۴۱.

(الذریعة ج ۱/۵۲۷).

۶- رساله فی نکاح المريض.

۷- رساله فی الجمع بین قصدی القرآن و الدعاء، طهران، ۱۳۱۴ق، سنگی، ۱۳۹ص (همراه

رساله فی قاعدة نفی العسر و الحرج).

۸- رساله فی انه اذا سلمت جماعة یکتفی بجواب واحد بصیفة الجمع ام لا؟

۹- کتاب القضاء. در سال ۱۳۲۷ هـ ش چاپ شده است: سربی، وزیری، ۴۹۰ص.

مؤلفات خطی

۱۰- مباحث الالفاظ. تقریرات شیخ انصاری که نسخه خطی آن گم شده است.

۱۱- کتاب الخلل فی الصلاة، شرح مبحث خلل از شرایع الاسلام است. نسخه‌ای از آن در

آستان قدس ۷۷۴۱ و نسخه‌ای در سامراء است مدرسه شیرازی (الذریعة ۷/۲۴۹).

۱۲- کتاب الوقف و احیاء الموات و الاجاره.

۱۳ و ۱۴- کتاب الاجاره و کتاب احیاء الموات در یک جلد، تقریر بحث شیخ انصاری.
(الذریعة ۱/۱۲۲)

۱۵- سؤال و جواب (به فارسی) گردآورده محمدعلی یوزباشی

(مقدمه‌ای بر فقه شیعه ۳۵۸).

فرزندان او

معظم له چهار پسر و یک دختر داشت:

۱- آیت‌الله حاج شیخ مرتضی آشتیانی (متوفی ۱۳۶۵ق) که در عصر خود از فقها و مدرسان بزرگ حوزه‌های علمیه بود و در قضیه بانک روس و حوادثی که منتهی به لغو امتیاز آن شد نقش بسزایی داشت و در جنبش مشروطیت نیز شرکت داشت. وی از جمله علمایی بود که در حرم حضرت عبدالعظیم علیه السلام متحصن گردید.
اختران فروزان ری و طهران ۱۷۴؛ گنجینه یا کشکول سیاح ۶۶؛ (تاریخ علماء خراسان، گنجینه دانشمندان ج ۹۷/۷).

۲- افتخار العلماء مرحوم آقا میرزا مصطفی متخلص به صهبا که در جنبش مخالفت با موسیو نوز بلژیکی نقش بسزایی داشت و در قیام مشروطیت در صف مردم قرار داشت و در تاریخ ۱۳۲۷ هـ ق در سن ۴۲ سالگی در منزلش واقع در جوار حضرت عبدالعظیم علیه السلام ترور شد. از تألیفات اوست: افتخارنامه حیدری که دیوانی است فارسی در غزوات حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام و زندگینامه آن حضرت از ولادت تا شهادت در ۱۸۰۰ بیت، در دو جلد به چاپ رسیده است.

جلد اول درباره جنگهای روزگار حضرت محمد صلی الله علیه و آله و جلد دوم درباره جنگهای پس از رحلت پیامبر (ریحانة الادب ج ۳/۴۸۰؛ الذریعة ج ۲/۲۵۶)؛ مؤلفین مشار ۶/۲۰۴-۲۰۶؛ گنجینه دانشمندان ج ۳/۳۶۴؛ اختران فروزان ری ۱۸۷؛ رجال ایران بامداد ۴/۱۰۱-۱۰۳؛ ادبیات فارسی بر مبنای تألیف استوری ج ۲؛ تاریخ مشروطیت ایران تألیف کسروی ۲۹۵؛ مجله ارمغان سال ۵، ش ۱۱، ص ۵۱۶.

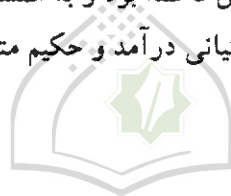
۳- مرحوم حاج میرزا هاشم آشتیانی که در دوره‌های سؤم تا هشتم مجلس شورای ملی

به نمایندگی انتخاب گردید و در حدود سال ۱۳۴۰ شمسی در سن ۹۰ سالگی از دنیا رفت.
وی تألیفاتی در ادعیه و زیارت از خود به یادگار گذاشت.

تاریخ بیست ساله ایران از حسین مکی؛ شرح رجال ایران ج ۳؛ رجال عصر مشروطیت از سید ابوالحسن علوی، تلاش آزادی از باستانی پاریزی؛ زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱/۳۸؛ تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران از بهار ج ۱ و ۲.

۴- مرحوم آیت الله حاج میرزا احمد آشتیانی (۱۳۰۰-۱۳۵۹ق) متخلص به «واله» از حکماء متأله و فقهای متبحر پایتخت بود. که در فنون مختلف جمعاً ۶۲ تألیف گرانبها از آن جناب باقی مانده است. آن بزرگمرد به هنگام وفات متصدی مدرسه علمیه مروی تهران بود.
رک: اختران فروزان ری و طهران ۱۸۰؛ مقدمه چهارده رساله فارسی.

۵- آقا زاده خانم که نامش فاطمه بود و به همسری عموزاده خود مرحوم میرزا جعفر، معروف به میرزا کوچک آشتیانی درآمد و حکیم متأله مرحوم حاج میرزا مهدی آشتیانی فرزند اوست.

شماری از شاگردان او

آیت الله میرزا احمد آشتیانی فرزند او

میرزا فضل الله صادقی مشهور به آشتیانی از حکماء و قضات.

ملا محمد آملی بن علی

مرحوم آیت الله حاج آقا حسین قمی

مرحوم آیت الله حاج میرزا محمد فیض قمی

مرحوم آیت الله آقا میرزا محمد علی شاه آبادی

مرحوم آیت الله شیخ محمد جواد حاج آخوند قمی

مرحوم آیت الله حاج شیخ باقر تهرانی

مرحوم آیت الله شیخ علی اکبر نهاوندی (م ۱۳۶۹ق)

آقا سید میرزا اسحاق بن رحیم ستونی همدانی

مرحوم آیت الله حاج شیخ محمد علی حائری قمی (م ۱۳۵۸)

مرحوم سید اسماعیل مرعشی (م ۱۳۵۴هـ) ملقب به شریف الاسلام که در طب و شیمی و

علم حروف ماهر بوده است.

مرحوم میرزا نصرالله نقوی بن سیدرضا (م ۱۳۲۶ خورشیدی)

سید محمد تنکابنی بن محمد تقی (م ۱۳۵۹)

آقا سید محمد آقا بهبهانی طهرانی

شیخ فیاض سرخه دیزجی زنجانی (م ۱۳۶۰)

ملا اسماعیل قره باغی

آیت الله سید فخرالدین میرزائی قمی

علامه حکیم میرزا مجید زنجانی (م ح ۱۳۲۴).

شیخ فتحعلی زنجانی بن حاج ولی بن علی عسگر (م ۱۳۳۸)

مرحوم آیت الله آقا محمد کبیر قمی (م ۱۳۶۹)

شیخ حسین مازندرانی کولائی (م ح ۱۳۳۵)

شیخ علی اکبر مازندرانی (م ح ۱۳۳۰)

ستایش دانشمندان و تراجم نگاران از فقید سعید

علامه سید محمد تنکابنی شاگرد او می گوید: *مدرس علمای تبریزی*

العلامة افضل علماء المركز، جناب المستطاب صاحب البيان الحسن و الاخلاق

المرضیة المحقق المدقق البارع الحاج میرزا حسن آشتیانی قدس الله نفسه الزکیة و من

ظن می کنم که اگر مرحوم شیخ مرتضی الانصاری قدس سره زنده می بود تقدیر و تصدیق

می کرد که بیانی اوفی از بیانش و تقریری اکمل از تقریرش نمی شود و فضایی که به

تدریسش حاضر بودند در این باب تصدیق می کنند و دلیل بدین امر بیان اوست مطالب

مصنّف (ره) را در حاشیة کبیره...^۲»

علامه میرزا محمدعلی مدرس تبریزی می نویسد: «حاج میرزا محمدحسن آشتیانی

تهرانی عالم محقق و فاضل مدقق از اعیان علماء و مجتهدین ایرانی که به فضل و دیانت و

وثاقت معروف و از شاگردان شیخ مرتضی انصاری بود و اخیراً به تهران آمده و در حوزه

درس او مرجع استفاده بسیاری از اجلاء عصر خود گردید.»^۳

در مآثر و آثار^۴ می نویسد: «میرزا محمد حسن آشتیانی سلمه الله در تاریخ جمع این

تألیف از رؤسا بزرگ دارالخلافة است ... از وقتی که این بزرگوار به طهران آمده است تکمیل اصول الفقه را بر سبک جدید وسیله عظمی پدید شده. بعد از مرحوم حاج ملاهادی عمده تلمذ طلاب و مستعدین در دارالخلافة بر این دانشور یگانه است و سالها می‌گذرد که زحمات حکومت شرعیہ کلیه بر عهده وی قرار گرفته (ادام الله ایام افاضاته).
در نجوم السماء آمده: «وی از اعظم علماء کرام و متفقهین اصولیین عظام بوده...»^۵

درسهایی جاودانه از زندگی او

شاگردش مرحوم سید محمد تنکابنی صاحب ایضاح الفرائد می‌گوید: «آن مرحوم مواظب طاعات و عبادات و نماز شب و زیارت عاشورا در جمیع اوقات عمرش و زیارت جامعه کبیره در شبها و مجد در نشر علوم و تألیف کتب و جواب استفتاءات بودند.»^۶
فرزند بزرگوارش مرحوم حاج شیخ مرتضی نقل کرده است: «ایشان در موقع ارتحالش زیارت جامعه کبیره را می‌خواند و می‌گفت: (من والاکم فقد والی الله، و من عاداکم فقد عادى الله، و من احبکم فقد احب الله و من أبغضکم فقد أبغض الله و من عصاکم فقد عصی الله انتم السبیل الاعظم والصرایق الاقوام وشهداء دارالفناء وشفعاء دارالبقاء والرحمة الموصولة والآية المخزونة و الامانة المحفوظة و الباب المبتلی به الناس من اتيکم فقد نجی و من لم یأتکم فقد هلک) پس روحش به سوی مویانش پرواز و حشرش با ایشان گردید» من احب شیئاً حشره الله معه.^۷

وفات و مدفن

از خاطره و دل‌ها نرود یاد تو هرگز ای آن که به نیکی همه جا ورد زبانی سرانجام این فقیه بلند پایه در ۲۸ جمادی الاولی ۱۳۱۹ هـ ق در تهران درگذشت و جنازه‌اش را که به امانت به خاک سپرده شده بود، پس از یک سال به نجف اشرف حمل و در مقبره حاج شیخ جعفر شوشتری به خاک رفت. مزار پاکش چشمه سار زلال حقایق است که همواره خواهد جوشید و مشتاقان و شیفتگان را سیراب خواهد ساخت.

پی نوشتها

- ۱- و نیز نک: شورش بر امتیازنامه رژی از ۴- ص ۱۵۱.
- ۲- علماء معاصرین، ۳۷۹.
- ۳- ریحانة الادب، ج ۱/۴۹.
- ۴- نجوم السماء ۱/۳۴۲.
- ۵- علماء معاصرین ۷۰ و ۳۷۹.
- ۶- اختران فروزان، ری و طهران، ۱۷۳.
- ۷- علماء معاصرین، ۳۷۹.

مآخذ

- ریحانة الادب، ۱/۴۹ و ۳/۴۸۰.
- معجم المؤلفین ۵/۱۸۶.
- طبقات اعلام الشيعة، ۱/۳۸۹، ۳۹۰.
- اعیان الشيعة ۵/۳۷.
- معجم رجال الفکر والادب فی النجف، خلال الف عام/۲۱.
- مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، ۲/۵۳۸.
- علماء معاصرین ۷۰ و ۳۷۹.
- علمای بزرگ شیعه از کلینی تا خمینی، ۳۲۰.
- مقتبس الاثر ۲۸/۲۷۰.
- گنجینه دانشمندان، ۴/۳۶۴.
- گنجینه یا کشکول سیاح، ۶۰ و ۶۶.
- تحریم تنباکو ۱۵۱-۸۳ از ابراهیم تیموری.
- شورش بر امتیازنامه رژی، فریدون آدمیت، ۱۳۷-۷۴.
- امیرکبیر یا قهرمان مبارزه با استعمار.
- فرازهایی از زندگانی خاتم المجتهدین شیخ انصاری(ره)، ۵۸.
- طرح دایرة المعارف بزرگ اسلامی ۹۲ و ۹۳.
- تاریخ رجال ایران، ۱/۳۱۶.
- مشاهیر دانشمندان اسلام، ج ۴، ص ۳۶۵، بخش استدرکات.
- ادبیات فارسی بر مبنای تألیف استوری، ج ۲.
- حوزه، سال دوم، ش ۴، ص ۳۴.
- مقدمه‌ای بر فقه شیعه، سید حسین مدرسی.
- الذریعه، ج ۱/۱۲۲ و ۵۲۷ و ۳/۴۴.
- چهل مقاله.
- دایرة المعارف تشیع، ۱/۱۳۵.
- حوزه، سال دوم، ش ۴، ص ۳۶۵، بخش استدرکات.
- احسن الودیعة، ۱/۱۲۳ و دانشنامه ایران و اسلام، ۲/۱۸۷ و ۶۰.
- المآثر والآثار ۱۵۱.
- اختران فروزان ری و طهران.
- آشنایی با حوزه‌های علمیة شیعه در طول تاریخ ۲۸۱/۱.